

ЮРГЕН БЕРНТ-БЕРТЛ

Юрген Бернт-Бертл (нар. 1944 р.) — німецький письменник (НДР). Оповідання «Вітряк молодості» взято із збірки «Стрибунець на пружині» (1976).

ВІТРЯК МОЛОДОСТІ

1

Георг не мав ані найменшого бажання після обіду гнати отих двох кіз аж за Червону Гору. Спека стояла така, що лінки було навіть поворушитися. А через дві години мати хотіла їхати з ним на луг по сіно. Від самої думки про це йому ставало прикро. Сухе, ламке сіно лізло в ніс, дряпало все тіло, особливо коли спітнієш. А на цій роботі обов'язково упрієш. Раніше по сіно їздила бабуся. Та останнім часом вона дуже підупала на силі. Особливо у спеку бабуся скаржилася на біль у ногах і так тремтіла, що ледве могла тримати чашку з кавою. Навіть штопання та плетіння давалося їй тепер не так легко.

Отож він погнав кіз лише до звалища. Вмостившись у затінку яблуні, Георг почав думати, як вилікувати бабуся, щоб спекатися цієї осоружної роботи. Бабуся він дуже любив. Якось він їй сказав: «Зачекай-но, я щось вигадую. От побачиш. Тоді ти знову зможеш бігати, як колись, і не будеш більше тремтіти». — «Ох, внучку, це було б добре, але проти старості ще не вирросло ніякого зілля», — відповіла бабуся й застогнала.

Жахлива спека позагнаняла людей і тварин у будівлі. Хлопчик почав хлювати носом і врешті-решт заснув. Йому приснилося, що він — лікар, стоїть на колінах перед бабусею і втирає їй у ноги лікувальне зілля, обмиває їх цілющою водою. Але ніщо не допомагало. Тоді він так розлютився, що кинувся на підлогу й почав хвицати ногами, як навіжений. Трохи заспокоївшись, він надів на голову червону шапочку з китицями, взяв у руку чарівний жезл і заходився шепотіти таємничі заклинання. І враз бабуся видужала: тепер вона знову могла бігати і навіть просиляла нитку у вушко найменшої голки. Обоє вони від щастя почали танцювати. Хлопчикові так сподобалося чаклування, що він тут-таки хотів спробувати ще, та саме в цю мить прокинувся.

Він розсирнувся. Кози, як і раніше, мирно паслися під деревами. Зате з'явився якийсь чоловік з чорною бородою. Він ішов дорогою від готелю, зупинився біля звалища і, трохи повагавшись, попрямував до Старої липи. Чоловік скидався на казкового розбійника. Ось він витяг з кишені складану лінійку й заходився щось міряти. Георг зацікавився, підвівся й побрів до нього. Підійшовши ближче, він зупинився. Той орудував лінійкою і час від часу щось записував у заяложену книжечку. Незважаючи на страх, що його вселяв бородань, Георг підійшов ще ближче.

— А, малий чоловічок, — озвався бородань, помітивши хлопчика.

— Що ви тут робите, дядьку?

— Міряю.

— Ви хочете тут збудувати дім?

— Ну, щось подібне до цього.

— Ви справжній будівельник?

— Я тесля Сокира, — відповів незнайомец, і очі його блиснули. —

Я найкращий тесля на всю округу. — Він поманив пальцем хлопчика і стисненим голосом сказав: — Тут збудуємо вітряк.

— Справжній вітряк?

— Незвичайний вітряк, — сказав чоловік таємничо і погладив свою чорну бороду.

— Який же це вітряк, дядьку?

— Невже ти ще нічого-нічого не чув про вітряк молодості?

— Ні, не чув.

— Але ж про нього всюди йде слава. Значить, отут він і буде. Тут, перед Старою липою. Таке буває кожні сім років. Лише я з моїми підмайстрами знаємо, як будувати такий вітряк. Того ж дня, коли його завершимо, в селі буде велике свято. Люди зйдуться звідусіль. І ти побачиш мій млин. Крила крутитимуться зі швидкістю вітру, а всередині стоятиме страшенний гуркіт. І тоді станеться найбільше диво. Мої підмайстри зберуть у селі всіх старих бабів, кульгавих, горбатих, і на підволі з музикою привезуть сюди. А я подам команду — й бабусі одна за одною полетять крізь чорну діру всередину. Там їх пропустять між великими жорнами і просіють через решето. Через якийсь час внизу відчиняться двері, і бабусі одна за одною знову вийдуть на світ божий. Але як вони зміняться! Ні горбатих, ані кульгавих! У них вже не буде ніяких недуг. Вони стануть молодими й стрибатимуть, як козулі.

Георг зачудовано слухав розповідь бороданя. Він навіть рота розкрив з подиву. Але потім, трохи подумавши, сказав:

— Ой, дядьку, ви мене дурите. Такого ж не буває!

— Хай мене грім поб'є! — сказав бородань і вдарив себе в груди. — Чи став би я брехати такому розумному хлопчику, як ти? Ніколи в житті я б такого не зробив.

— І вони тоді вже не тремтітимуть і знову зможуть згрібати сіно?

— І це, і багато чого ще вони зможуть,— відказав бородань, згорнув книжечку, склав лінійку і торкнувся свого кашкета.

Відійшовши далеченько, він ще раз обернувся й гукнув:

— Якщо в тебе теж є бабуся, горбата чи кульгава, то хай теж прийде. Але не забудь подати заявку. Це треба зробити, бо інакше нічого не вийде. Пам'ятай — таке випадає тільки раз на сім років!

Задуманий повернувся Георг до свого дерева. Чи правда те, що розповів оцей дядько? Надто вже схожий він на розбійника. Або на чаклуна. Але ж такого в житті не буває. Він саме бачив уві сні свою бабуся, а тут з'являється оцей дядько й розповідає йому історію з вітряком. Чи справді можна бабусям повернути молодість? Це було б здорово, думав він. Угорі їх кидають в діру згорблених і зовсім зморщених, а внизу вони виходять стрункі й молоді, щоки в них рум'яні, мов яблука, і вони знову можуть бігати.

Ой, це ж неправда, думав хлопчик. Однак він наче бачив той вітряк на Семи пагорбах. Увесь золотий. Навколо стоять святково вдягнені люди, а перед вітряком на високому троні сидить дядько з чорною бородою. Ось він подав знак, і його помічники схопили стару бабу і кинули її в чорну діру. В довгій черзі були й діти. Кожне тримало за руку свою бабуся. А попереду всіх був Георг зі своєю бабусяю.

2

Вітряк той ніяк не йшов йому з голови. Та він нікому про це не розповідав. Боявся, щоб з нього не глузували. Невже той бородатий дядько не брехав? Ото було б здорово!

Другого дня Георг сидів біля великої купи піску коло комори, приглядаючи за своїми меншенькими братиком і сестричкою. З будинку вийшла фрау Лангенберг. Вона сіла біля вхідних дверей і заходилася мити глечики з-під молока. Ворота стояли відчинені. На вулиці перед ворітьми зупинилася якась жінка й гукнула у двір:

— Чуєте, Маріє, скільки од вас людей іде до вітряка молодості?

Георг підскочив, як ужалений. Фрау Лангенберг підвелася, потерла собі попереk і озвалася:

— Шкода, що я ще не така стара, Ельзо, а то я б теж туди пішла. До нас приїде десять чоловік. Майже половина — родичі. Доведеться декого покласти в коморі. А як у вас з Гертою, ви вже на неї подали заявку?

— Все вже зроблено,— відказала жінка.— У цих справах мій чоловік завжди попереду.

Коли жінка пішла, Георг заговорив з фрау Лангенберг. Це йому коштувало неабияких зусиль. Адже вона твердила, що він злодій. Тим часом він сам застав її, коли вона порпалася серед материного одягу. Кілька тижнів його мати й бабуся не розмовляли з Лангенбергами.

Та цього разу фрау Лангенберг була з ним дуже люб'язна й розповіла все про вітряк молодості. Власне, вона повторила те, що вже розповів йому бородатий дядько.

Того ж дня Георг підслухав двох чоловіків, які сиділи на лаві біля пам'ятника. Вони теж розмовляли про вітряк молодості.

І Георг повірив, що ця історія правдива. Останні сумніви розвіялися тоді, коли через три дні біля звалища почалося якесь незвичайне пожвавлення. Він одразу помчав туди. Там стояли підводи з дошками

й колодами. На третій підводі він побачив крила вітряка. На возі стояв знайомий дядько з чорною бородою. Він гукнув хлопчиків:

— То що, малий, тепер ти мені віриш?

Георг стояв як укопаний. Він кивнув головою. Якщо все це правда, він повинен негайно поговорити з бабусею. Вона, мабуть, дуже зрадіє. Але ні в якому разі не можна забути про заявку.

3

— Значить, так,— пояснював Георг бабусі.— Всередину потрапляєш згори. Туди ведуть сходи, застелені чудовими килимами. Отож іти вгору неважко. Крім того, там ще є мірошник і в нього багато підмайстрів. Вони допомагають бабусям. А всередині все золоте. Слово честі. Трохи, щоправда, стоїть гуркіт, але він не дуже дошкуляє. Потім усім дають соски, справжні великі соски. А коли внизу відчиняться маленькі двері, всередину заходить мірошник, бере бабусь за руку й виводить назовні. І тоді вони всі можуть по-справжньому бігати. Все дуже просто.

Бабуся слухала не дуже уважно. Іноді вона, проте, кидала:

— Ой, це було б чудово.

Але здебільшого вона його просто не хотіла слухати. І сьогодні теж.

— Дай мені спокій з оцими дурницями. Ти зовсім такий, як ту-тешні, верзеш усякі нісенітниці. Вони ж язичники. Краще б до церкви пішли. Дивись за малими, щоб вони нічого не накоїли у дворі.

Георг, плачучи, побіг у двір, прогнав братика й сестричку від ящика зі сміттям, потім подався до Фалька, який вичищав гній у свинарнику. Фальк лише кілька місяців тому повернувся з полону. Георг знаходив з ним спільну мову, дарма що Фальк іноді любив дурні жарти, замикав його з свинями у хліву або кидав йому просто в обличчя налякану курку.

— Фальк,— запхикав Георг,— вона не хоче.

— Нещастя з твоєю бабою, та й годі,— озвався Фальк.— Шкода. До наступного разу ще цілих сім років. Вона, мабуть, не доживе.

— Вона з цього зовсім не радіє. Якби я був бабусею, та ще такою хворок, я б страшенно радів.

— Треба щось зробити,— рішуче сказав Фальк.— Це буде цікавий спектакль. Але ж... Але ж вона така делікатна, мов невинна дівця.

— Що ти сказав? — перепитав Георг.

— Нічого. В мене є ідея. Піди до бургомістра й сам подай заявку. І твоїй бабусі не обов'язково про це знати.

— Але ж я не вмю. Я ще малий для цього.

— А ти послухай. Тут нема нічого особливого.— І Фальк пояснив йому, яка потрапити до бургомістра і що там сказати.— Вона напевне радітиме, коли знову стане молодою,— сказав Фальк.

— Я теж так думаю,— підтвердив Георг.— А скільки за це потрібно платити?

— Тобі, мабуть, нічого не доведеться платити.

— А як воно буде? Її справді туди засунуть?

— Авжеж. Вітряк майже готовий. Бабусь, які мають якусь хворобу, ловитимуть молоді хлопці-мірошники, до того ж гратиме музика...

— Але навіщо їх ловити, вони ж мають тільки радіти...

— Знаєш, малий, коли доходить до діла, тоді їм стає трохи мото-

рошно. Воно ж трішечки й болітиме. Сам бачиш, що твоя бабуся не хоче.

— І тоді вони справді стають молодими?

— Свіженькими, молоденькими. Вони вистрибуватимуть, як телички.

— Невже це правда?

— Коли я тобі кажу...

Георг сидів біля своїх братика та сестрички, поринувши в думки. Ні в якому разі не можна прогавити нагоди. Якщо таке буває лише раз на сім років, то йому треба негайно діяти.

Він рішуче підвівся й рушив до воріт. На мить зупинився, вагаючись. Адже він ще такий малий. І нічого не сказав бабусі...

Георг помчав вулицею.

Біжучи селом, він уявляв, як усі люди дивляться йому вслід і шепочуть одне до одного: «Він сам подав заявку на свою бабуся. Такий малий». Але що ближче підходив він до громадської управи, то менш рішучою ставала його хода. Кілька разів він пройшов повз будинок, поки сів навпочіпки біля дверей. Багато людей виходило та заходило, а він ніяк не міг наважитись. Нарешті, якийсь чоловік зупинився біля нього, запитав, чого йому треба, і провів до кімнати.

— То що там у тебе? — доброзичливо запитав бургомістр, далеко перехилившись через письмовий стіл.

— Це через мою бабуся,—сказав Георг хоробро.— Я хочу подати заявку.

— Яку заявку, хлопчику? — запитав бургомістр.

— На вітряк.

— На який вітряк?

— Де знову стають молодими.

— Ти, мабуть, синок переселенки Вестфаль?

Георг хитнув головою.

— Справді зворушливо,—сказав бургомістр, звертаючись до якогось чоловіка.— Він піклується про свою бабуся. Хоче, щоб вона знову стала молодю. А чому б і ні? — додав він.

— З переселенців. Щоб вона тільки не образилася,—сказав той чоловік.— Вони завжди думають, що їх розігрують.

— Але ж вони повинні зрозуміти жарт. Зробимо це для них безкоштовно. Взагалі, гарна ідея. До того ж там буде справжня кава, печиво й горілка. Все це безкоштовно, і при цьому буде контакт з місцевими.

— Думаю, ти маєш рацію.

— Тільки ще нам треба когось, щоб до неї...

— Хіба Фальк не повернувся?

— Нам ще потрібен кавалер для твоєї бабусі,—сказав бургомістр до Георга.— Тоді буде все гаразд.

Георг аж рота роззявив від подиву. Про це він ще не чув.

— Слухай, малий, біжи до Фалька та запитай. Можливо, він погодиться. Кавалер нам потрібний так чи так.

— Але нічого не кажи своїй бабусі. Хай це буде для неї несподіванка. Якщо Фальк не проти, скажи, щоб прийшов сюди.

Георг шодуху побіг додому. Він радів. У нього була тепер велика таємниця. Адже зійснено подвиг. Він неодмінно скоро стане дорослим.

Георг щосили штовхнув хвіртку.

— Фальк, Фальк! — гукав він збуджено.— Ти будеш кавалером для моєї бабусі?

Фальк дуже здивувався, що Георг і справді побував у бургмістра. Він сказав:

— Гаразд, якщо тільки твоя бабуся не дуже на мене ображається.

У селі тільки й мови було про наступну подію. Лише Георгову матір ніщо, здавалось, не цікавило, а починати про це розмову з бабусею було навіть небезпечно. Вона весь час твердила одне:

— І це називається християни? Зі старими бабами, це ж ганьба.— Або: — Це ж буде мавпячий театр.

Георгові ставало не по собі, коли він чув такі розмови...

4

Вітряк молодості біло вилискував на сонці. На ньому були чорні поперечні балки, як на справжньому каркасному будинку. З усіх боків виднілися віконця й дверцята. Та всі вони ще замкнуті. Золоті крила блищали, вільно погойдуючись на вітрі. Вони були такі великі, що сягали верховіття дерев. Дах рівний. Нагору вели чудові сходи, встелені червоним килимом. Про таємничу діру, що вела всередину, можна було лише здогадуватися. Всюди майорили стрічки та вимпели.

І саме село причепурилося як ніколи. Георг його таким ще не бачив. Всюди на воротах зеленіло свіже березове віття. Кожна гілка прикрашена кольоровою стрічкою. Через вулиці та провулки перекинуті яскраві гірлянди. Величезні, довгі стрічки тяглися вздовж фронтонів будинків. Особливо гарно були прикрашені готель і школа. Навіть на непоказному пожежному депо, нагорі, неподалік від подвір'я баби Мухти, красувалася молода береза, теж оповита кольоровими стрічками.

Георг хвилювався вже з самого ранку. Нишком вдягнув він свої найкращі штани й сорочку і вислизнув з дому.

Години тяглися надто повільно. Він безперестану бігав до Фалька й запитував, чи той, чого доброго, не забув...

Поступово вулиці села заповнилися святково вдягненими людьми. Хлопчиків хотілося скоріше бути біля вітряка. Нарешті, жадана хвилина настала. Георг зайняв місце за фургоном, обтягнутим великим, чорним, у латках, брезентом. Коні в блискучих хомутах. На голові кучера — чорний циліндр. Тут же вишикувався оркестр. Перед фургоном Георг запримітив знайомого бороданя. Тепер він був одягнутий як мірошник. Чомусь у цьому вбранні він здавався ще страшнішим, ніж перше. Позад нього стояли вряд семеро помічників мірошника. За ними темніла неозора людська юрба.

Заграв оркестр, і фургон рушив. Сжив і величезний натовп людей. Перед першим подвір'ям бородань зупинився. Він щось прокричав і тричі стукнув у хвіртку.

Перша бабуся стояла посеред двору. Помічники мірошника підбігли до неї. Бабуся пронизливо заверещала й спробувала втекти. Вона кумедно стрибала навколо купи гною, потім навкруг воза, а ті ганялися за нею. Стара не переставала кричати. У хлопчика мороз пішов поза спиною. Він одразу подумав про свою бабусю. Вона, мабуть, кричатиме ще не так. Нарешті стару спіймали. Вчепилися в неї. Але баба шалено боронилася, здавалось, що в неї сила велетня, вона навіть вирвалася. Георг засміявся, бо то було таки кумедне видовище, особливо коли вона стрибала навколо купи гною. Впійману бабусю посадовили в фургон, але й там вона ще довго лементувала.

Тепер на черзі було подвір'я старого Лангенберга. Георга зненацька охопив жах. Він навіть трохи відстав. Бородань і тут проказав якісь магічні слова й тричі постукав у хвіртку.

Коли ворота відчинилися, Георг побачив свою бабусю. Вона вибігла з будинку з мітлою в руках і закричала:

— Геть, геть звідси! Ви шахраї, ви негідники, знущаетеся з нас, біженців.

Усі сміялися. Георг, все ще охоплений якимсь незрозумілим страхом, розгублено дивився на свою бабусю, яка осатаніло вимахувала мітлою. Потім він, плачучи, почав продиратися крізь людський натовп. Він устиг ще почути голосний лемент. Мабуть, бабусю все-таки схопили. Але вона зчинила галас просто-таки неймовірний.

5

Перед вітряком молодості стояло чимало лав, на одній з них примовився заплаканий Георг. Йому зіпсували всю радість. Тепер він сидітиме тут і чекатиме, що буде далі. Він довго дивився на вітряк, тихенько щось йому говорив, просив його, щоб усе це добре скінчилося. І знову подумав, що, можливо, це всього лиш злий жарт.

Георг помітив прикрашений фургон відразу, як той виринув з-за рогу біля готелю. Ось уже видно й помічників мірошника в білому одязі. Він упізнав навіть бороданя. Велетенський натовп людей тягнувся за фургоном. Голосно грав оркестр, але він чув, як у фургоні кричали бабусі. Вони ще й досі не заспокоїлися. Георг прислухався: чи не почує голосу своєї бабусі.

За одну мить всі місця були зайняті. Поруч з Георгом опустився гладкий балакучий чоловік.

Мірошник та його помічники повагом піднялися сходами й розмістилися на даху вітряка перед таємничою дірою. Знову заграв оркестр. Бургомістр у чорному циліндрі виголосив промову. Тоді бородатий мірошник вигукнув: «Раз, два, три, першу бабусю сюди!»

Тепер хлопчик забув про попередні прикросі. Він зачаровано дивився на те, що відбувалося.

Перша бабуся аж ніяк не хотіла злазити з воза. Люди почали сміятися. Засміявся й Георг. Він одразу побачив, що то не його бабуся. Двоє помічників мірошника мусили зійти сходами, щоб витягти стару з фургона. Стара лементувала так, ніби її різали, й шалено опиралася, а її тягли сходами. Люди кричали хором: «В діру її, в діру її!»

— Дядьку, — запитав Георг гладкого сусіду, — чому вона весь час пручається? Тому, що це трохи боляче?

— А так, хлопче, — підморгнув йому гладун, — це завжди так. Завжди треба тягти людей до їхнього щастя. Замість того щоб радіти, вони влаштовують отакій спектакль.

Георг полегшено хитнув головою. Тепер він підстрибував і кричав разом з усіма. Співчуття до бабусь він уже не відчував. Вони повинні зрозуміти, що це робиться для їхньої ж користі. Його бабуся теж повинна це усвідомити.

Коли помічники мірошника нарешті витягли першу бабусю нагору, наперед виступив мірошник, сказав коротку промову, повідомив, скільки років бабусі, на якій підставі вона подала заяву і хто її кавалер. Тоді подав знак поміщикам. Хлопці схопили бабусю за руки й за ноги й посунули її в діру, люди заревли від захвату. Закрутилися крила, і вітряк страшенно загуркотів. Він аж двигтів увесь. Георг зачаровано

підвівся з місця. Раптом запала тиша. Мірошник перехилився через поруччя і зазирнув у діру. В цей час внизу відчинилися двері, й з грудей велетенського натовпу вихопився здивований вигук. З дверей вітряка вийшла молода жінка у яскравій сукні.

Георг безсило опустився на лаву. Такого не буває! Це ж іще зовсім дівчина.

Він торкнув гладкого чоловіка й запитав:

— Дядьку, це вона?

— Хіба вона не прекрасна? — запитав той у свою чергу.

— О-о! — тільки й сказав Георг і принишк на лаві. — Вони всі будуть такі молоді? — запитав він після паузи.

— Звичайно, усі. — відповів чоловік. — Хіба це не чудесно? Як у казці.

— Моя бабуся теж тут. Я сам подав на неї заявку бургомістру.

— То можеш радіти. Тепер матимеш зовсім молоду бабуся.

Чим більше молодих дівчат виходило вниз з вітряка, тим тихішим ставав хлопець. Дівчата сідали на помості просто перед вітряком.

Всі вони молодші за його матір. Хлопчик був приголомшений. Він уже не мав сили дивитися. Такого не буває. Бабусі мусять залишатися бабусями.

— Це все обман, — сказав Георг і стрибнув з лави додолу. Він протиснувся крізь юрбу й побіг додому. Але його бабусі вдома не було. Він знову прибіг назад. Тепер уже всі старі пройшли через вітряк.

— Дядьку, моя бабуся теж тут? — знову запитав він гладкого чоловіка.

Сусіда скося глянув на нього й сказав:

— Вона третя від кінця. Якраз ти кудись бігав.

Георг протиснувся до помосту. Тепер він міг бачити їх усіх зблизька. Одна молодша за одну. На очі йому знову навернулися сльози. Нараз Георг побачив дівчину з родимкою на щоці. Може, ця. У його бабусі родима пляма на тому самому місці. Вірячи й не вірячи, він дивився на жінку. Що йому робити? Як підступитися? Така молода.

— Бабусю! — покликав він зовсім тихо. Якийсь чоловік обернувся, пильно подивився на нього. Георг стояв немов закам'янілий. І раптом побіг шукати свою матір. Він не знав, що їй казатиме, але тепер йому була потрібна мати. Він оббігав усе село, шукав і вдома, та в хаті нікого не було. Нарешті він побіг до ресторану.

Там було людно. Всі їли принесені з собою бутерброди. Більшість сиділа на стільцях перед рестораном. В середині ще більша тиснява. Георг прошигнув повз підпилих чоловіків. Він зазірав у кожний куток. І раптом побачив свою матір. Його братик і сестричка теж були з нею. Він кинувся до неї і тут побачив бабуся. Вона сиділа з іншими старими жінками за довгим накритим столом. Бабуся була дуже весела й кумедно розгойдувалася туди й сюди, крутила головою й витягала ноги далеко вперед. Такою старою Георг її ще ніколи не бачив. Він кинувся до неї, виліз їй на коліна.

— Хіба тут погано? — запитала бабуся; язик у неї заплітався. Вона незграбним рухом з розмаху провела рукою по обличчю хлопчика.

— Так, бабуся, дуже добре. — відповів Георг.